POEZIA MISTICO - RELIGIOASĂ. STRUCTURĂ ŞI INTERPRETARE[1]

Eugen DORCESCU

Poeţilor tineri, care îmi sunt prieteni

Specie îndeajuns de clar configurată azi, după o perioadă de inevitabile tatonări, mimetisme şi naivităţi, poezia religioasă ar avea, credem, tot dreptul la un comentariu avertizat, evoluat, profesionist, la un studiu nu doar descriptiv, ci şi teoretic, la o abordare capabilă să vehiculeze şi să stârnească idei, să propună un metalimbaj, să se revendice de la un sistem şi să furnizeze modele. Până când o asemenea cercetare va fi, pe deplin, înfăptuită, rămân multe de făcut, inclusiv primul pas. De fapt: Cum stau lucrurile cu poezia religioasă (creştină), în general, şi, mai cu seamă, cu aceea care se manifestă, tot mai îndrăzneţ, la noi, în contemporaneitate? În cele ce urmează, vom încerca să avansăm câteva răspunsuri la această legitimă întrebare. Presupunem că, referindu-se nemijlocit la poezie, aceste răspunsuri ar putea viza, într-o măsură apreciabilă, literatura mistico-religioasă în întregul ei.

x

[1] Text publicat, mai întâi, în revista „Banat", Lugoj, 2/ 2006, şi reprodus, cu acceptul autorului şi al redacţiei „Banat", în „Rostirea românească", Timişoara, 4–5–6/ 2006; „Poezia", Iaşi, 2/ 2006; „Orient latin", Timişoara, 4/ 2006; „Caligraf", Drobeta Turnu-Severin, septembrie şi octombrie, 2006; „Reflex", Reşiţa, 7–9/ 2006, „Columna 2000", Timişoara, 27 – 28/ 2006, „Viaţa Românească", 10/ 2008. A fost preluat, de asemenea, în numeroase publicaţii on-line.

BDD-A12942 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:49 UTC)

Poezia religioasă aparţine domeniului cuprinzător al *creaţiei de factură spirituală*. Se ştie că spiritul este cel care dă viaţă, formă, durată, energie, în timp ce materia e amorfă, inertă, străină de orice iniţiativă şi refractară la orice remediu. Materia e moartă, numai duhul e viu: „Duhul este cel ce dă viaţă; trupul nu foloseşte la nimic. Cuvintele pe care Eu vi le-am grăit, ele duh sunt şi viaţă sunt" (*Ioan 6, 63*).

Literatura de orientare spirituală (inclusiv poezia religioasă) este *opera unor autori cu necesităţi spirituale conştientizate*, şi se adresează unor cititori cu acelaşi tip de viaţă interioară, fiindcă ea (în reuşitele ei, mai cu seamă atunci când atinge inflexiuni mistice) porneşte de la fundamente (nu de la imanenţă, nu de la aparenţe) şi se întoarce la fundamente. Într-adevăr, fiinţa noastră ne depăşeşte pe noi înşine, fiindcă aparţine Fiinţei. Toţi oamenii, absolut toţi, au nevoi duhovniceşti, atâta doar că mulţi şi le ignoră, spre nefericirea lor, diminuându-şi, în acest fel, fiinţa.

Or, *cantitatea de fiinţă absorbită în operă îi asigură acesteia trăinicie şi valoare*. Exact acest fapt conferă poeziei de factură spirituală nobleţe şi anvergură.

Celelalte categorii lirice, „materialiste", sunt, mai mult sau mai puţin, minore. Istoria literaturii o dovedeşte întru totul (să-i comparăm pe Arghezi, Voiculescu, Blaga cu, spre exemplu, contemporanul lor Mihai Beniuc).

S-ar putea aduce, drept contra-argument, creaţia lui George Bacovia. Replica noastră, în acest caz, ar fi că atitudinea marelui poet faţă de imanenţă este violent repulsivă (nicidecum adulatorie) şi că, în traseul ascensional al impulsului liric, el intuieşte vidul dindărătul oricăror aparenţe, fixându-se, însă, e drept, în teritoriul tragic dintre angoasă şi revelaţie, dintre neant şi Existenţă.

Dar, evident, aceasta poate fi o discuţie separată. Să revenim la ceea ce ne preocupă acum.

BDD-A12942 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:49 UTC)

x

De obicei, dată fiind lipsa de rigoare şi graba diverselor abordări, atâtea câte există, se pluteşte într-o foarte incomodă confuzie tipologică (şi gnoseologică), anume aceea dintre *poezia religioasă* şi *poezia mistică*. Este necesar, prin urmare, să se clarifice, pe cât posibil, această dichotomie, spre a se asigura demersului analitic o minimă limpezime.

Poezia religioasă (*religio,-onis* „credinţă în forţe supranaturale şi adorarea lor") este legată de o formă determinată a unei religii (ca instituţie) şi-i exprimă acesteia simbolurile, ritualurile, manifestările exterioare. *Poezia religioasă este trăire mediată de ritual a misterului*.

Poezia mistică (*mysticus* „ascuns", „tainic") exprimă substanţa relaţiei intime dintre spiritul individual şi Spiritul universal, dintre făptura umană şi Creatorul ei. *Poezia mistică este trăire directă a misterului*. Potrivit lui Tomas d'Aquino, mistica, în întregul ei, este „cognitio Dei experimentalis".

Să se observe că am spus „trăire a misterului" şi nu „comprehensiune a misterului", întrucât taina rămâne, oricum, de nepătruns: „Lucrurile ascunse sunt la Domnul, Dumnezeul nostru, dar cele descoperite sunt la noi şi'n veac la fiii noştri, ca să plinim noi toate cuvintele acestei Legi" (*Deuteronomul 29, 29*). Participarea la mister este, însă, posibilă. Orice operă, cât de cât semnificativă, se naşte dintr-o criză a fiinţei, dintr-o interogaţie fundamentală, dintr-o mare *idee trăită*, ce-şi are rădăcinile în ceea ce este, pe veci, pecetluit. Pare straniu, mai cu seamă pentru generaţiile noastre scientiste (care, pornind de la cultul iluminist al raţiunii, au eşuat în idolatrizarea instinctelor primare), dar nu cu înţelegerea putem spera a înţelege, la asemenea niveluri, ci, aşa cum se spune uneori, mai degrabă cu inima: „Cunoştinţa însă îngâmfă, dar iubirea zideşte" (*1 Corinteni 8, 1*. Cf. şi *Isaia 6, 10*; *Ioan 12, 40*: „El ochii lor i-a orbit şi inima lor

BDD-A12942 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:49 UTC)

a împietrit-o, pentru ca ei cu ochii să nu vadă şi cu inima să nu'nţeleagă, ca nu cumva ei să-şi revină şi Eu să-i vindec").

x

Între mistic şi religios există o diferenţă de arie şi de intensitate. Poezia mistică poate fi, la rigoare, şi religioasă, dar poezia religioasă nu este, neapărat, mistică. Misticul cuprinde mai multe perimetre religioase, în principiu, pe toate, şi, concomitent, reprezintă esenţa lor spirituală, eliberată de contingenţele cultului, chiar dacă se manifestă, deseori, şi prin acestea. În spatele unei cărţi de poezie religioasă se află o religie, nu neapărat o metafizică, trăită în profunzimea ei aşa-zicând abstractă. În spatele unei cărţi de poezie mistică, se află o metafizică „abstractă", esenţializată, redusă la pilonii ei cei mai fini şi mai durabili, la eşafodajul ei de rezistenţă.

O precizare, asupra căreia vom reveni: Fiind vorba de poezie (nu de teologie sau de filozofie), ceea ce validează textele, în toate cazurile pomenite mai sus, este *lectura estetică*. De altfel, autenticitatea spirituală nu poate fi mimată, ea pulsând, ca atare, doar în originalitatea şi pregnanţa expresiei. Altitudinea proiectului pretinde, în mod obligatoriu, altitudinea realizării. Încercările ce nu satisfac criteriile de performanţă estetică (cf. infra) se exclud din discuţie.

Un text care nu este poezie nu poate fi, în nici un chip, poezie mistico-religioasă, indiferent ce doreşte să fie, ce încearcă să fie sau ce pretinde că este.

Nu se poate ajunge, cu un talent mediocru, cu o învăţătură redusă (inclusiv în domeniul *Scripturii*), cu instrumente artistice rudimentare, la nucleul literaturii de această orientare, nucleu pe care, în ce ne priveşte, îl găsim în celebrul enunţ biblic „Abyssus abyssum invocat" (*Psalmul 41, 9*). De altfel, orice act duhovnicesc (şi chiar intelectual) major este rezumat în această rostire.

BDD-A12942 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:49 UTC)

x

Întrucât, dată fiind factura ei, poezia mistico-religioasă este, din punctul de vedere tematic, structural şi atitudinal, previzibilă (cea esenţialmente mistică – mai puţin, sau chiar deloc), se poate concepe (imagina) o lectură ideală, tip, la care urmează a se raporta numeroasele texte concrete. Aceste texte concrete se situează fie deasupra, fie dedesubtul lecturii normative (lectură, de altfel, strict formalizată), ceea ce le plasează corespunzător pe scara valorii. Cât despre valoare, ea este confirmată de această lectură, în excelenţa ei.

E bine, cred, să reamintim că previzibilitatea tematică, în sine, nu exclude, câtuşi de puţin, valoarea: ne gândim la tragicii greci, la Dante, la Milton, la Michelangelo şi la mulţi alţii. Ceea ce contează este imprevizibilitatea răspunsurilor, a perspectivei, a unghiului de abordare, a soluţiilor (inclusiv a celor de ordin retorico - stilistic). *Ceea ce contează este forţa artistică a mărturiei de credinţă*. Mărturia are un caracter individual, diferenţiat, imprevizibil, ea decurge din unicitatea unui destin, a unui eu particular.

De altfel, noutate absolută, sub raport tematic, nici nu există. În plus, previzibilitatea poate fi privită şi invers: absenţa unei teme (în context, a celei mistico-religioase) este la fel de previzibilă, la cutare autor, pe cât de previzibilă este prezenţa ei la un altul. Dar, subliniem, chiar şi atunci când schema tematică, decelabilă în operă, pare a fi de-a dreptul tiranică, dăinuie, totuşi, în afara ei, anumite imponderabile, provenite din datele personalităţii, ale eului profund, din autenticitatea, adâncimea şi sinceritatea, din caracterul vital, nu convenţional, ale trăirii, precum şi, evident, din măiestria stilistică, din armonia gândului şi a cuvântului.

Aşadar, competenţa este, oarecum, dată. Urmează a se constata performanţa. Interesant e faptul că, în plan ontologic şi

BDD-A12942 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:49 UTC)

chiar hermeneutic, competenţa şi performanţa, în situaţia analizată, par a fi coextensive şi concomitente.

Altfel spus, acest proiect de lectură, la care ne încumetăm acum, este, totodată, o descriere a poeziei religioase.

x

Cadrul tematic, ideatic şi vizionar include *patru entităţi*: *eu* (identitate), *lume* (istorie; desfăşurarea umanităţii în timp, şi chiar în spaţiu), *Dumnezeu* (eternitate), *text* - acesta din urmă (textul) fiind rezultanta exprimată a interacţiunii primelor trei.

Textul (volumul, poezia) este chiar ţesătura de relaţii stabilite între *actanţii marii drame* cosmice: eu (fiinţă) – lume (istorie) – Dumnezeu (veşnicie şi fiinţă în sens absolut: ebr. *Ehyeh Asher Ehyeh*, lat. *Ego sum qui sum* „Eu sunt Cel ce sunt", *Exodul 3, 14*). Pe de altă parte, se ştie prea bine şi se acceptă cvasi - unanim că un poet adevărat, un artist, în genere, „se inspiră" din realitate, nu din ideologii. Or, realitatea nu se confundă cu aparenţa, cu imanenţa. Ce anume (mai exact: Cine) este realitatea, sub-stanţa tuturor lucrurilor, ne spune acelaşi enunţ din *Exodul*, pe care ne îngăduim a-l cita, de data aceasta, spre edificare, în greceşte: *Ego eïmi ho on* („Eu sunt Cel ce sunt"; să se observe gr. *on* „fiinţă", suport pentru derivatul *ontologie* „teorie asupra a ceea ce există", „ştiinţa fiinţei în sine"). Se poate adăuga un enunţ din *Coloseni 2,* anume versetul 17, pe care îl reproducem, mai întâi, după câteva ediţii franţuzeşti şi englezeşti: „Tout cela n'est que l'ombre des choses à venir, mais la réalité, c'est le corps du Christ" (*La Bible de Jérusalem*); „car ces choses sont une ombre des choses à venir, mais la réalité relève du Christ" (*Les Saintes Ecritures*); „These are a shadow of the things that were to come; the reality, however, is found in Christ" (*The Holy Bible*, New International Version); „These are only a shadow of wat is to come; but the substance belongs to

BDD-A12942 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:49 UTC)

Christ" (*The Holy Bible*, Revised Standard Version). Textul românesc, în versiunea Bartolomeu Valeriu Anania, sună astfel: „ele sunt o umbră a celor viitoare, dar trupul e al lui Hristos", cu o notă infrapaginală: „Trupul: realitatea; substanţa (în opoziţie cu umbra)".

Subscriem, deci, cu toată convingerea, la o afirmaţie precum următoarea: „În afară de Dumnezeu nu poate nici să existe, nici să fie concepută o altă substanţă" (Spinoza, prop. XIV).

Se vede limpede, în aceste împrejurări, miza elanului liric de factură spiritual-mistică, rezonând, pe întregul parcurs, din marile culmi ale acestui tip de creaţie, până în palierele mai joase, mai domoale, ale enunţurilor religioase propriu-zise („…le culte de la douleur, le christianisme, contient le vrai secret du passage de l'homme sur la terre" – Madame de Staël).

x

Aşa stând lucrurile, vom înţelege că poezia mistico-religioasă (cea demnă de acest nume) este definită, în plan interpretativ, de două noţiuni, de două categorii hermeneutice: pe de o parte, *complexitatea*; pe de altă parte, *profunzimea*. Complexitatea şi profunzimea, deseori considerate, în mod eronat, echivalente, sunt, în fapt, complet diferite una de cealaltă (iată, spre exemplu, opinia unui mare scriitor: „...la complexité est prise – erreur fort commune – pour de la profondeur", Edgar Allan Poe, *Histoires extraordinaires*, Editions d'antan, 1982, p. 5). Complexitatea se referă la orizontalitate, la extindere în suprafaţă, în sintagmă, are în vedere alteritatea. Profunzimea se referă la verticalitate, la extindere în adâncime, în paradigmă, are în vedere identitatea.

Or, spre a descifra structura complexă a orizontalităţii şi structura profundă, abisală, a verticalităţii, va trebui să recurgem la *o suită de lecturi*, ordonate succesiv, în trepte, în scară, fiecare

BDD-A12942 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:49 UTC)

dezvăluind un nivel, un orizont semantic, un strat de înţelesuri, o posibilitate de analiză a realităţii, un limbaj. Fiecare dintre ele exprimă o anumită *substanţă* şi se desfăşoară într-un amplu evantai de *teme şi motive*.

x

Prima este *lectura biblică*, având, drept substanţă, suportul scripturistic, identificat în onomastică, în diverse paralelisme, în similitudini, citate, concordanţe. Există modele tutelare: *Psalmii*, *Pildele*, *Apocalipsa*, *Cântarea Cântărilor*, *Ecclesiastul*, *Proorocii*, *parabolele evanghelice* etc. Un cititor ipotetic se poate opri aici, satisfăcut de evidenţa surselor. Un altul, însă, se simte îndemnat a înainta spre un nivel încă mai elaborat al mesajului. Şi, avansând, va descoperi că lecturii biblice îi urmează *lectura etică*. Substanţa acesteia este *Legea*. Cât despre teme şi motive, enumerăm doar câteva: Intervenţia lui Dumnezeu în istorie; Ideea de păcat; Relaţia conflictuală dintre păcat şi curăţie; Lupta dintre carne şi duh; Seturile de interdicţii şi de îngăduinţe; Drama omului firesc ş.a..

Este foarte interesant de observat şi de reţinut că, la fiecare nivel, apar, ca un corolar, anume motive particulare, care asigură trecerea spre nivelul următor. Ele evocă şansa, dezideratul, ţinta şi reprezintă, în plan strict textual, *elementul de autopropulsare*, indispensabil dinamicii semantice. În cazul lecturii etice, aceste elemente de autopropulsare sunt oferite de motivele ce configurează comportamentul creştinului, ce evocă omul ideal şi lumea ideală din punct de vedere etic.

În consecinţă, asistăm la schiţarea unui nou pas, organic, logic determinat, orientat, dinspre Lege, către cronotopul ce s-ar cuveni s-o încorporeze, orientat, mai exact, spre mulţimea umană, cu timpul şi spaţiul ei. Deţinând Legea, cunoscându-i preceptele, urmându-i îndreptările, *umanitatea ar trebui să*

BDD-A12942 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:49 UTC)

înceteze a fi haotică şi să se preschimbe într-o comunitate organizată spiritual, cu atât mai stabilă, cu cât ordinea nu este exterioară, impusă, străină şi constrângătoare, în raport cu eul, ci ea răspunde necesităţilor spirituale constitutive, vitale, înnăscute, ale fiecărui individ, mai mult, răspunde şi intereselor sale vremelnice, nu doar celor metafizice. Din nefericire, acum intervin căderile şi dezamăgirea.

La cel de al treilea nivel, se află, aşadar, *lectura social-istorică*, cea mai dramatică dintre toate. Substanţa ei poate fi definită foarte exact recurgându-se la numele pe care-l poartă îngerul adâncului, îngerul nimicitor, *Abaddon* (*Apocalipsa 9, 11*). Ea descoperă *tabloul lumii reale şi al omului real*, vehiculând, spre a-l zugrăvi, teme şi motive precum: Dezastrul; Prăbuşirea; Falimentul omului şi al istoriei sale; Eroziunea spaţiului; Moartea treptată a timpului; Ravagiile păcatului; Agonia conştiinţei etc. Pentru a lămuri lucrurile, mai cu seamă în ce priveşte domeniul mentalităţilor contemporane, ni se pare potrivit a porni de la spusele Sfântului Apostol Pavel, din *1Corinteni 1, 22 – 24*: „Şi'n timp ce Iudeii cer semne şi Elinii caută înţelepciune, noi Îl propovăduim pe Hristos-Cel-Răstignit…Hristos-Puterea-lui-Dumnezeu-şi-Înţelepciunea-lui-Dumnezeu". Sunt evidenţiate aici cele trei căi prin care conştiinţa recuperează misterul: semnul (miracolul), înţelepciunea (raţiunea), Hristos (credinţa). Or, omul vremurilor moderne, în anume ipostaze ale sale, refuză, spontan, şi miracolul, şi înţelepciunea, şi credinţa, alegând, drept unică lege a (supra)vieţuirii, instinctualitatea, asociată, eventual, cu gândirea măruntă, adaptativă, şi corelată cu un mister difuz şi cu o totală confuzie lăuntrică.

Aşa se face că, pe locul gol, lăsat în conştiinţe de diversele tipuri de ateism, se insinuează şi se instaurează, treptat, printr-o palingeneză sui-generis, mentalităţile păgâne. *Emergenţa păgânismului* primar, primitiv (nici măcar a celui „înţelept", „clasic", greco-roman, care era elaborat, subtil, care deţinea un panteon

BDD-A12942 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:49 UTC)

sui-generis), este un fenomen de necontestat, în lumea de azi, şi constituie un amplu spaţiu de explorare pentru poetul (pentru scriitorul) cu vocaţie mistică.

În plus, emergenţa păgânismului, această rătăcire, acest delir, această tragică alienare, generează *demenţă* (nu neapărat în sens patologic), ştiut fiind că, mai devreme sau mai târziu, omul, ce se încăpăţânează să trăiască departe de Dumnezeu, omul despiritualizat, în genere, îşi pierde minţile, înnebuneşte. Încă Gustave Flaubert vorbea, în *L'Education sentimentale*, de „la démence universelle".

Idolatria (fie şi neconştientizată) şi *demenţa* – iată temele ce întregesc lectura social – istorică.

Identificăm şi aici, în zonele sumbre ale acestei lecturi, mecanismele autopropulsării textuale, altfel spus: teme ce fac posibilă ieşirea din coşmarul realităţii imediate. Acestea sunt: Jertfa răscumpărătoare; Iisus pe cruce.

Trecerea spre cel de al patrulea nivel, cel al *lecturii spirituale*, se face, deci, ca şi în etapele anterioare, firesc şi necesar. Ne aflăm, aici, pe un palier istoric şi post-istoric, substanţa fiind Treimea, iar temele decurgând din destinul omului duhovnicesc: credinţa, dragostea, splendoarea nădejdii în mântuire. Centrul, izvorul iradiant, al lecturii spirituale este Iisus în slavă.

Evident, aşa cum anticipam, acest nucleu complex şi dens de sensuri se cuvine comunicat în coordonatele specifice limbajului artistic. De fapt, toate celelalte lecturi se realizează, implicit, prin grila estetică, prin *lectura estetică*, cel de al cincilea tip de contact cu opera mistico-religioasă.

Lectura estetică are în vedere, ca substanţă, prezenţa textului în spaţiul artistic, urmărind eficienţa limbajului, a comunicării, diversele niveluri de organizare a discursului. Simplificând, reţinem, dincolo de ceea ce este inefabil şi, în fond, inanalizabil, straturile retorice consacrate şi care nu pot fi ignorate într-o cercetare profesionistă: Prozodia (rimă, ritm, măsură, strofă),

BDD-A12942 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:49 UTC)

Imaginea (metafora, comparaţia, epitetul), Sintaxa poetică. Interesează, de asemenea, lexicul şi frazarea, construcţia de ansamblu a enunţului, compoziţia, tectonica.

O lucrare literară trebuie să înceapă convingător, să se încheie convingător şi să conţină, în ţesătura ei, amintitele elemente de autopropulsare.

x

Toate aceste tipuri de lectură, perfect îndreptăţite şi valide, vorbesc, într-adevăr, despre complexitate şi o atestă. Ce se întâmplă, însă, cu profunzimea, de care pomeneam la începutul acestor şiruri? Într-adevăr, ne întrebăm, cum reacţionează eul, individul, fiinţa umană, în faţa lumii şi a misterului? Eul, singur, în faţa infinitului şi a morţii?

Ajungem, astfel, la *lectura existenţială*, lectură puternic tensionată, rezultând din parcurgerea, în mare, a trei trepte epistemologice, pe care le reamintim: cunoaşterea senzorială (sensibilă), cea care relevă diversitatea şi plasticitatea aparenţei şi care – aidoma cunoaşterii raţionale (inductive sau deductive) – este durativă; cunoaşterea intuitivă, cea care relevă, în ultimă instanţă, neantul, generează, în plan subiectiv, angoasa şi se manifestă instantaneu; cunoaşterea prin revelaţie, instantanee şi ea, cea căreia i se descoperă Realitatea divină şi are, drept corolar, iluminarea.

Trebuie reţinut, deci, că intuiţia şi, mai cu seamă, revelaţia dejoacă ceea ce am putea numi *farsa ontologică*, adică pretenţia imanenţei, a ambianţei, a aparenţei, de a fi realitate. Ele trec dincolo de acest văl, îi recunosc şi farmecul (eventual, mizeria), dar şi nimicnicia, căutând şi, cât priveşte revelaţia, chiar găsind *ceea ce este*. Şi încă ceva: nici intuiţia, nici revelaţia (şi, implicit, nici aportul lor cognitiv) nu se află sub controlul voinţei subiective, ele nu depind de buna intenţie, de orgoliul, de ambi-

BDD-A12942 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:49 UTC)

ţia sau de stăruinţa eului. Intuiţia şi revelaţia sunt *date*, ţin de har, de dar, de chemare (chiar în sens biblic). Tocmai de aceea, ele sunt completamente străine de trufie, de exacerbările ridicole ale egoului, de infatuările demiurgice ale sărmanului om de pământ (*ha' adham*).

Poetul mistic parcurge toate aceste trepte. „Iniţierea" sa porneşte de la euforia (sau disforia) simplă, empirică, a simţurilor (pe care nu le ignoră, nici nu le alungă, ci le asimilează, le păstrează cu sine şi le valorifică în elaborarea propriului limbaj, a idiolectului său artistic), trece prin şocul şi prin cutremurarea contactului cu neantul şi cu angoasa (şoc şi cutremurare, pe care, iarăşi, le absoarbe, ca pe nişte experienţe inevitabile şi definitive) şi ajunge la momentul suprem, situat, deopotrivă, în timp şi în afara timpului, în spaţiu şi în afara spaţiului, în zona percepţiei şi dincolo de orice percepţie şi de orice înţelegere, moment însoţit de acel *tremendum* evocat de Rudolf Otto, moment al mult aşteptatei, şi al mereu surprinzătoarei descoperiri: „Domnul este!" „It is the Lord!" „C'est le Seigneur!" Aşa exclamă apostolul Ioan, în capitolul 21, versetul 7, din cea de a patra *Evanghelie*, singurul din cei şapte ucenici care L-a recunoscut pe Iisus, atunci când Acesta li s-a arătat la Marea Tiberiadei. Într-adevăr, din orice punct ai porni şi, eventual, pe orice direcţie ai lua-o, dacă îţi este dat să ajungi suficient de departe, ţi se relevă Universul, Universalul, Spiritul.

Pe de altă parte, se poate admite, desigur, că celor trei niveluri de aprehensiune lirică a lumii le corespund trei niveluri diferite în ierarhia axiologică. Una este să te delectezi (sau să te întristezi) scriind, cu măiestrie, poate, dar sub un orizont limitat, autosuficient, despre pârâiaşe, nori, întâmplări şi emoţii, desfăcând şi refăcând, maniacal, cuvinte; alta este să cuprinzi, în propriul sine, şi în propriul text, vidul dindărătul a tot ce oferă simţurile şi, firesc, dindărătul unor asemenea jocuri; şi alta, în

BDD-A12942 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:49 UTC)

fine, să ai şansa de a traversa acest vid în prea-plinul revelaţiei. Ca să nu mai vorbim de capacitatea sintetizării celor trei paliere gnoseologico – estetice: ea este apanajul capodoperei.

x

Prin urmare, substanţa lecturii existenţiale este *fiinţa*. Identificăm, aici, mari, adesea copleşitoare teme, derivând din explorarea abisului interogativ al lăuntricităţii: Raporturile eu – lume, eu – Dumnezeu, eu – sine; Conştiinţa de sine a fiinţei (altfel spus, *şocul thanatic*, moment esenţial, de altfel, în orice biografie); Spaima; Depresia; Angoasa; Iluminarea; Nădejdea mântuirii; Viziunea Împărăţiei. Şi astfel, textul, pornind de la neliniştite căutări în sine şi în afara sinelui, de la dureroase incertitudini şi de la timide nădejdi, ajunge la fundamentale încredinţări – ele însele, deşi generatoare de beatitudine, strivitoare şi tragice, totuşi, fiindcă se încadrează, fatalmente, în datele condiţiei umane, în statutul ontologic al unei făpturi care, încă de la începuturi, şi-a ratat şansa.

Acesta este, într-adevăr, omul: *Fiinţa care şi-a ratat şansa*! De aici derivă întreaga sa suferinţă. Pe statutul său ontologic, iremediabil conflictual, se întemeiază caracterul insuportabil al vieţii („…l'insupportable douceur d'exister" – Jean-Paul Sartre).

Redutabila substanţă – angoasa, trăită profund, însă preschimbată în evidenţa lăuntrică a mântuirii individului ca fiinţă (mântuire adusă de jertfa hristică, prin har, ca un dar nemeritat, ca un „dar fără plată": „don de faveur", „faveur imméritée", „don gratuit", „grâce", „free gift", gr. *kharisma*, lat. *gratia*; cf. *Romani 6, 23*; *Efeseni 2, 5* etc.), infuzează întreaga poezie mistico-religioasă, este diseminată în text. Or, aşa cum am afirmat anterior, cantitatea de fiinţă înglobată în operă îi conferă acesteia durabilitate şi valoare. După cum armonia şi cursivitatea organică dintre complexitate şi profunzime, dintre pri-

BDD-A12942 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:49 UTC)

mele cinci lecturi amintite şi cea de a şasea, sunt probe convingătoare ale aceleiaşi valori – în plan uman, spiritual şi artistic.

x

Dacă ar fi să extragem din această succintă dezbatere câteva enunţuri concluzive, ne-am opri la următoarele:

1. Substanţa poeziei mistico-religioase este angoasa depăşită spre conştiinţa de sine a fiinţei salvate;

2. Arhitema poeziei mistico-religioase este crepusculul anunţat şi inevitabil („sfârşitul lumii", sau, mai degrabă, „sfârşitul veacului", ori, chiar, „sfârşitul veacului acestuia"; „la fin du monde"; „l'achèvement d'un système de choses"; „the end of the age"; cf. gr. *synteleia*, lat. *consummatio* „sfârşit comun"; gr. *aionos*, lat. *saeculi*, ebr. *ha' olam* „o anumită lume, o stare de lucruri"), urmat de instaurarea Împărăţiei (gr. *basileia ton uranon*, lat. *regnum caelorum*, ebr. *malkhuth shamayim*);

3. Ideea, mesajul poeziei mistico-religioase, este existenţa întru mântuire;

4. Definiţia omului, potrivit perspectivei existenţiale propuse de o atare poezie, se cuvine, cred, reţinută cu deosebire. Anume, după opinia noastră, *omul este fiinţă întru mântuire*, nu „fiinţă (existenţă) întru moarte" („Dasein – zum – Tode", Martin Heidegger). „Atitudinea" sa nu are nimic de-a face nici cu pesimismul nici cu optimismul, în înţelesul curent al acestor termeni, fiindcă, pe de o parte, omul duhovnicesc nu speră oricum, în maniera optimiştilor naivi, ci speră *ştiind*; iar pe de altă parte, spre deosebire de pesimişti, el acceptă că *există* salvare pentru suflet. „În măsura în care pesimismul sistematic se confundă cu ateismul radical, ceea ce nu ezit să cred (doctrina conform căreia nu există sprijin posibil pentru suflet), el poate fi privit ca respingere a unui teism obiectiv sau empiric, după care divinul *există*" (Gabriel Marcel). Exact din acest motiv,

BDD-A12942 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:49 UTC)

Ecclesiastul, spre exemplu, împotriva a ceea ce se afirmă în mod curent, şi dincolo de tragismul său incontestabil („toate sunt deşertăciune şi vânare de vânt”; „all is vanity and the striving after wind”, „tout est vanité et poursuite du vent”, *Ibidem 1, 14*), nu este un text pesimist, deoarece el proclamă doar deşertăciunea lumii terestre, nu şi absurditatea ei. Atitudinea omului duhovnicesc este (sau ar trebui să fie), deci, *încredinţarea* (supravieţuind oricăror nihilisme, dubii, eşecuri, pseudo-evidenţe, dezastre). *Încredinţarea* se sprijină pe „fiinţarea”, „substanţa”, substanţierea, pe ceea ce se află dedesubtul (gr. *hypostasis*, lat. *substantia*) lucrurilor (gr. *pragmaton*) nădăjduite, pe „dovada”, proba evidentă, dovedirea (gr. *elegkhos*, lat. *argumentum*) celor nevăzute (Cf. *Epistola către Evrei 11, 1*). Acesta este universul de elecţie al misticului (poet sau nu);

5. Filozofia implicită a poeziei mistico-religioase (avem în vedere ceea ce se întâmplă în zilele noastre) este un gen de existenţialism creştin, modern ca factură şi peren ca substanţă.

x

Ar fi o greşeală de neiertat să se trateze cu uşurinţă un atare domeniu.

BDD-A12942 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:49 UTC)